

Р Е Ц Е Н З И Я

относно: дисертационен труд за присъждане на научната степен **доктор на науките** по 3.6 право (наказателно право), Юридически факултет на УНСС

автор: Румен Марков, доктор по право, професор в ЮФ на УНСС

тема на дисертационния труд: *Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право*

рецензент: проф. Лазар Груев, ЮФ на СУ "Св. Климент Охридски", доктор по право

Познавам дисертанта лично от много години и от неговите научни съчинения. Бил съм рецензент в конкурса му за професор, както и научен рецензент при публикуването на настоящия дисертационен труд от издателство СИЕЛА. Отношенията ни са колегиални, на професионална основа. Липсват основания за конфликт на интереси.

Румен Марков е роден в София през 1958 г. Завършил е математическата гимназия и право в Софийския университет. В началото на трудовия си път две години е следовател (1983 – 1985 г.), след което е избран за асистент по наказателно право в Академията на МВР. През 1991 г. защитава докторска дисертация на тема "Доброволният отказ от извършване и довършване на престъплението". За доцент е избран

през 1998 г., а от 2006 г. е професор по наказателно право. Специализирал е в университета в Барселона – Испания.

Заемал е редица академични и други длъжности, сред които ще отбележа: ректор на Академията на МВР (2004 – 2009 г.); председател на УС на Международния институт за сигурност и сътрудничество (2008 г.); секретар по националната сигурност на президента на Републиката (2007 – 2012 г.). От 2006 г. е генерал-майор.

Научното му творчество е богато. Автор е на множество студии и статии. Сред монографиите ще отбележа: "Доброволният отказ от извършване на престъпление"; "Поощрителните норми в наказателното право"; "Престъпна и правомерна дейност на множество лица"; "Принудата и новият чл. 16а от Наказателния кодекс". Заслужават специално внимание и две обширни студии, поместени в поредицата на ВКС, представяща практиката на съда в периода 1968 – 2015 г.: "Вменяемост и невменяемост" и "Изключващи вината обстоятелства".

Рецензията на дисертационен труд е обсъден на разширено заседание на катедрата по НПН в ЮФ на УНСС на 22.04.2019 г., оценен е положително и одобрен за публична защита.¹

¹ Позоваванията в настоящата рецензия са по издадената монография: **Марков, Р.**, Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право (Теоретичен модел за усъвършенстване на законодателството), С., 2019, изд. СИЕЛА

Обсъжданият труд е общо в обем от 391 страници и включва увод, пет глави и заключение, вкл. библиография и резюме на английски език. Структурата е типична за подобен род съчинения, последователността е логична и напълно в съответствие с поставената от автора задача при изследването на проблема относно изключващите вината обстоятелства. Винаги съм считал, че предаването, макар и накратко, на съдържанието на труда в рецензията е излишно, поради което ще спестя преразказа и тук. Книгата е достъпна за всеки заинтересован, авторефератът, изготвен впрочем в съответствие с надлежните изисквания, също е публично достъпен.

Обемът, сам по себе си, никога няма значение за качествата на едно съчинение. В случая той е впечатляващ, но онова, което следва да бъде отбелязано е, че отделните части на труда са добре балансирани, структурно грамотно подразделени и - това е важно - липсват излишни отклонения от темата, т.е. няма ненужен "баласт".

Ще започна анализа по същество с една по-обща констатация. Като цяло съчиненията на проф. Румен Марков имат една важна особеност. Това е връзката (съотношението) и взаимното проникване на теорията и практиката. Независимо къде е акцентът, никога изложението не е самоцелно - само теоретични разсъждения или пък само анализ на конкретен обем от решения на правоприлагащите съдебни органи. Тази линия - и при това напълно успешно - е проведена и в

обсъждания дисертационен труд. Това наистина е опит за **теоретичен** модел, насочен към усъвършенстване на законодателството, а оттам, разбира се, и към повишаване ефективността на **правораздавателната** дейност. Това достойнство на труда е основният, според мен, приносен момент, с който неслучайно започвам. Още повече, че са направени конкретни предложения *de lege ferenda*, които ще обсъдя на съответното систематично място.

Монографията "*Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право*" е сериозно, задълбочено и цялостно изследване на един особено важен, но и особено труден проблем от общата теория на наказателното право. Изследването му в дълбочина е от значение за теоретичното осмисляне на поставените от него въпроси - от една страна, а от друга - е съществено важно за приложението на тези институти "в динамика" от съдилищата, пред които проблемите се поставят твърде често. Прави чест на автора, че осъзнавайки това, той е подброял научно добросъвестно, методически вярно и ни поднася едно завършено, обобщаващо съчинение, чрез което предлага своя "прочит", а на тази база - и своето предложение за усъвършенстване на законодателството.

Може (а и трябва) за някои от изводите да се спори, но важното е, че началото на дискусиата е поставено, а това вече е достатъчно основание да се твърди, че целта е постигната.

Ще започна тази възможна дискусия, за да илюстрирам казаното, с пример от началото на дисертационния труд. Ето го.

Анализът на отделните обстоятелства, които изключват вината, по необходимост, е предшестван от обсъждането на някои важни въпроси, явяващи се "предпоставка" за конкретните разсъждения по конкретните, визирани в НК, обстоятелства. В частност това са въпросите относно невменяемостта и свободата на волята на индивида (глава първа, с. с. 13-73).

Този подход намирам за принципно правилен и го оценявам по достойнство. В тази част на работата авторът подробно разсъждава относно понятието "невменяемост" по НК и прави своите изводи относно понятието, както той го определя - "не-вменяемост" - изтъквайки, че то е по-широко и обхваща и други случаи, извън визираните в наказателния закон. По същество тук, при "не-вменяемостта", която е определена като "липса, отсъствие на вменяемост (с. 24) авторът включва хипотезите на малолетните или лицата, намиращи се в алкохолно/наркотично опиянение. И заключава: "Ако в чл. 33, ал. 1 от нашия НК бяха визирани всички хипотези на невменяемостта според Таганцев, понятието "невменяемост" по чл. 33, ал. 1 НК щеше да има обхвата на това, което наричам липса на вменяемост ("не-вменяемост"). Тогава бих се съгласил, че наистина контрадикторното понятие на вменяемостта е невменяемостта по смисъла на чл. 33, ал. 1 НК." (с. 28).

Възможен е обаче и друг "прочит" при анализа на тази проблематика. Например: материята относно невменяемостта е уредена при проблематиката относно "субекта на престъплението" - глава трета "Наказателноотговорни лица" на общата част на НК. Всеизвестно и безспорно е, че основните качества на субекта по българското наказателно право са три - да е **физическо** лице (1); да е достигнало определена **възраст** (2) и в състояние на **вменяемост** (3) да извърши престъпление. Тези качества следва да се разглеждат (и оценяват) "стъпаловидно" и последователно. Ако се касае напр. не до физическо, а до юридическо лице, въобще не се поставя въпроса за възраст или вменяемост. Но ако става дума за поведение на физическо лице се поставя въпроса за неговата възраст и респ. вменяемост. Ако това физическо лице не е достигнало определената в закона възраст, (т.е. е малолетно), въпросът за вменяемостта изобщо "не стои на дневен ред", не се поставя. Законодателят е предопределил, че тези лица не са достигнали ("по определение") необходимата степен на психо-физическа зрялост, за да бъдат наказателноотговорни, за да им се "вмени" извършеното като престъпление. С други думи, за мен, при този пример с малолетните лица, не става въпрос за вменяемост/невменяемост (или "не-вменяемост"), а просто до това, че те не са (не могат за бъдат), изключени са от кръга на възможните субекти на

престъпление. А не защото са "невменяеми" или "невменяеми".

Не твърдя и не настоявам за това, кое е по-правилно. Просто илюстрирам дискуссионния потенциал на разработката, което аз оценявам положително. Само в дискусия - при това аргументирано - следва да се анализират отделните проблеми, което е гаранция за висок професионализъм.

Впрочем, това е и позицията на самия автор, изразена напр. към края на книгата, разсъждавайки относно лошото транспониране на европейски директиви, лошата законодателна техника и липсата на професионална дискусия относно проблематиката, която поставя сегашния чл. 16а НК, както и връзката на този текст с проблемите на трафика. Този анализ е също с приносен потенциал, поради което го и отбелязвам.

Иначе, ако трябва да се изброяват, отделните приноси на рецензирания труд са много. Не намирам основание да се спирам на тях подробно, поради което само ще ги посоча, при това - накратко.

Това е изследването на института на грешката (глава втора) и съотношението "грешка" - "случайно деяние" (глава трета, параграф втори); грешката, изследвана през призмата на състава на престъплението (с. 122 - 147). Особено място трябва да отделим на предложенията *de lege ferenda*. Не за да ги анализираме в подробности или оспорим, а единствено, за да подчертая, че те са напълно логичен завършек на

работата, логично следствие на анализа и – това е особено важно – цялостно структурирани според логиката и позицията на автора, заявявана в цялата разработка.

Ще спра тук.

Защото истинската рецензия на една дисертация, с която се кандидатства за научната степен "доктор на науките" е друга подобна дисертация. Целта на настоящата рецензия, образно казано, е единствено да отговори на въпроса дали рецензираният труд е "годен обект" за обсъждане в друга дисертация (монография). И моят отговор е категорично положителен и то не само защото поставените и обсъждани въпроси са много и много важни, но и защото – това изтъквах нееднократно – представеният труд съдържа висок научен потенциал и е безспорно доказателство за качествата на неговия автор.

Доколкото, наред с казаното, са налице и изискуемите според нормативната уредба формални предпоставки (съгласно предоставените ми от факултета справки, вкл. съобразно изискванията на НАЦИД), давам следното

Заключение: Като оценявам по достойнство представения дисертационен труд и предвид казаното относно неговите безспорни от научна гледна точка достижения, с подчертана практическа насоченост, категорично заявявам положителната си оценка и без колебание призовавам колегите, членове на почитаемото

научно жури, да вземем решение, с което да бъде присъдена научната степен „доктор на науките“ на **проф. Румен Марков** за неговия труд **Изключващи вината обстоятелства по българското наказателно право (Теоретичен модел за усъвършенстване на законодателството)**, за което аз ще гласувам.

22.05.2019 г.

РЕЦЕНЗЕНТ:

(проф. Лазар Груев)

REVIEW

Subject: dissertation for the degree *Doctor of Sciences* under 3.6 Law (Criminal Law), Faculty of Law, University of National and World Economy

Author: Rumen Markov, Doctor of Law, Professor at the University of National and World Economy

Topic of Dissertation: *Circumstances Ruling Out Guilt under Bulgarian Criminal Law*

Reviewer: prof. Lazar Gruev, Sofia University „St. Kliment Ohridski“, Doctor of Law

I have known the author personally for many years and from his scientific writings. I have been a reviewer in his professor's competition, as well as a scientific reviewer in the publication of this dissertation by Ciela. Our relations are collegial, on a professional basis. There are no grounds for conflicts of interest.

Rumen Markov was born in Sofia in 1958. He graduated from the Mathematical High School and in Law from Sofia University. At the beginning of his working career he was an investigator for two years (1983—1985), after which he was elected a criminal law assistant at the Academy of the Ministry of Interior. In 1991, he defended his doctoral dissertation on „Voluntary refusal to Commit and Complete the Crime“. He was elected an associate professor in 1998, and, since 2006, has been a professor in criminal law. He has specialized at the University of Barcelona, Spain.

He has held a number of academic and other positions, among which I will mention: rector of the Academy of the Ministry of Interior (2004—2009); chairman of the Management Board of the International Institute for Security and Cooperation (2008); secretary for national security of the President of the Republic (2007—2012). Since 2006, he has been major general.

His scientific work is rich. He is the author of numerous studies and articles. From among his monographs I will mention: „The Voluntary Refusal to Commit a Crime“; „Incentivizing Norms in Criminal Law“; „Criminal and Lawful Activity of Multiple Persons“; „Coercion and the Novel Article 16a of the Criminal Code“. Special attention is also paid to two large-scale studies in the SCC series presenting the practice of the court between 1968 and 2015: „Imputability and Non-imputability“ and „Circumstances Ruling out Guilt“.

The reviewed dissertation was discussed at an extended meeting of the Department of Criminal Legal Sciences at the UNWE held on 22.04.2019, assessed positively, and approved for public defense².

The work under discussion has in total 391 pages and includes an introduction, five chapters, and a conclusion, including a bibliography and a summary in English. The structure is typical for such a kind of work, the sequence is logical and fully in line with the task set by the author in the study of the problem of the circumstances ruling out guilt. I have always thought that reproducing, albeit in short, the content of the work in the review is superfluous, which is why I will save the recount here too. The book is accessible to everyone interested, the abstract, which is prepared in accordance with the due requirements, is also publicly available.

Volume itself is never of importance for the qualities of a work. In this case, it is impressive, but what should be noted is that the individual parts of the work are well balanced, structurally literate, and—importantly—there are no unnecessary deviations from the subject, i.e. there is no unnecessary „ballast“.

I will begin the analysis in substance with a more general statement. In general, the works of Professor Rumen Markov have an important feature. This is the relationship (correlation) and the mutual penetration of theory and practice. Regardless of where the focus falls, the main body of the work is never an end in itself—only theoretical reasoning or only an analysis of a specific volume of decisions by the law enforcement authorities. This line—and completely successfully at that—was also drawn in the dissertation discussed. This is really an attempt at a *theoretical* model aimed at improving legislation, and hence, of course, also at improving the efficiency of the *judiciary*. This is the main, in my opinion, contributing moment. Moreover, particular *de lege ferenda* proposals have been made, which I will discuss at the relevant systematic place.

The monograph „*Circumstances Ruling out Guilt in Bulgarian Criminal Law*“ is a serious, thorough and comprehensive study of a particularly important, but also particularly difficult problem of the general theory of criminal law. Its in-depth study is important for the theoretical understanding of its questions, on the one hand, and, on the other hand, is essential for the application of these institutes „in flux“ by the courts, where these problems are too often posed. It is commendable of the author that he realizes that he has approached

²References in this review are based on the monograph issued: Markov, R., *Circumstances Ruling out Guilt under Bulgarian Criminal Law (Theoretical Model for the Improvement of Legislation)*, S., 2019, Ciela.

the problem scientifically in good faith, methodically correct, and provides us with a complete essay, through which he offers his view and, on that basis, his proposals to improve the legislation.

It may and should be argued on some of the inferences, but it is important that the beginning of the discussion is given, and this is already enough to claim that the goal has been achieved. I will begin this possible discussion to illustrate what has been said, with an example from the beginning of the dissertation. Here it is.

The analysis of the individual circumstances that rule out guilt is necessarily preceded by the discussion of some important issues, which are a „prerequisite“ for the concrete reflections on the specific circumstances referred to in the Criminal Code. These are, in particular, questions about the non-imputability and the freedom of the individual’s will (Chapter One, pp. 13-73).

This approach is fundamentally right and I appreciate it. In this part of the work, the author discusses in detail the notion of „non-imputability“ under the Criminal Code and makes his conclusions regarding a concept defined by him—„un-imputability“—pointing out that it is broader and covers other cases, outside those referred to in the criminal law. In essence here, in the „un-imputability“, which is defined as „lack, absence of imputability“ (p.24), the author includes the hypotheses of minors or persons in alcoholic/narcotic intoxication. And concludes: *„If in Art.33(1) of our Criminal Code, all the hypotheses of non-imputability according to Tagantsev were addressed, the concept of „non-imputability“ under Art.33(1)CC would have the scope of what I call lack of imputability („un-imputability“). Then, I would agree that the counter-discriminatory notion of imputability is the non-imputability within the meaning of Art.33(1) CC.”* (p. 28).

However, another „reading“ is possible in analyzing this issue. For example: the matter of imputability is settled in the issue of the „subject of the crime“, Chapter Three „Criminally Liable Persons“ of the General Part of the Criminal Code. It is well-known and undisputable that the basic qualities of the subject under Bulgarian criminal law are three: to be a **natural** person (1); to have reached a certain **age** (2) and to be in a state of **imputability** (3) to commit a crime. These qualities should be considered (and evaluated) „stepwise“ and successively. For example, if we are dealing with a legal entity and not a natural person, the question of age or imputability is not raised at all. But if it comes down to a person’s behavior, the question of his age and respectively imputability arises. If this individual has not reached the age

determined by the law (i.e., he is a minor), the question of imputability is not „on the agenda“ at all. The legislator has pre-determined that these individuals have not (by definition) achieved the necessary degree of psycho-physical maturity to be criminally responsible for „committing“ their crime. In other words, for me, in this instance, with minors, it is not a question of imputability/non-imputability (or „un-imputability“), but simply that they are not (cannot be), they are excluded from the circle of the possible subjects of a crime. And not because they are „imputable“ or “non-imputable“.

I am not saying, and I am not insisting, which is more correct. I simply illustrate the discussion potential of the thesis, which I appreciate positively. It is only in discussion—and in argued fashion—that the individual problems should be analyzed, which is a matter of high professionalism.

By the way, this is also the position of the author himself, expressed e.g. towards the end of the book, reflecting on the poor transposition of European directives, the bad legislative technique and the lack of professional discussion on the issues raised by the current Art. 16a of the Criminal Code, as well as the relation of this text to the problems of trafficking. This analysis has also a potential for contribution, and therefore I note it.

Otherwise, if I have to list, the individual contributions of the reviewed work are many. I have no reason to go into them in detail, which is why I will only point them out, in short.

This is the study of the institute of mistake (chapter two) and the correlation „mistake“— „incidental act“ (chapter three, second paragraph); the mistake investigated through the prism of the composition of the crime (pp. 122-147). We should give a special place for the *de lege ferenda* proposals. Not to analyze them in detail or to challenge them, but only to emphasize that they are a perfectly logical conclusion of the work, a logical consequence of the analysis and—which is particularly important—completely structured according to the logic and position of the author stated throughout the work.

I'll stop here.

Because the true review of a dissertation for a Doctor of Sciences degree is another such dissertation. The purpose of this review, figuratively speaking, is only to answer the question whether the reviewed work is a „fit object“ on discussion in another dissertation (monograph). And my answer is definitely positive and not only because the questions posed and discussed are many and very important, but also because - I have emphasized this fact on

a number of occasions—the presented work contains a high scientific potential and is an indisputable proof for the qualities of its author.

Insofar as the formal legal requirements are in place, I give the following

Conclusion: In appreciation of the presented dissertation, and in view of what has been said of its scientifically undisputed achievements, with a strong practical focus, I categorically declare my positive assessment and without hesitation I call on my colleagues, members of the honored scientific jury, to make a decision to award the degree of „Doctor of Sciences“ to *Prof. Rumen Markov* for his work *Circumstances Ruling out Guilt under Bulgarian Criminal Law (Theoretical Model for the Improvement of Legislation)*, which I will vote in favor of.

22.05.2019

Reviewer:

(Prof. Lazar Gruev)